

Проф. Михаил Андреев, ЗАКОН НА КОНСТАНТИН ЮСТИНИАН, Софийски препис, Софија 1972, 263 + 117 + 43.

Све словенске ранофеудалне и феудалне државе у источним и јужним дијеловима Балканског Полуострва (Македонија, Бугарска и Србија) формирале су се под политичким и културним утицајем Византије. Писменост као основни инструмент цивилизације и све културне и вјерске институције Словени су дуговали Византији. То се може најбоље видјети на примјеру немањинке Србије, најаче и надуготрајније јужнословенске феудалне државе, која је у првој половини 14. стољећа, управо када се налазила на врхунцу моћи, по култури и установама изгледала „као саставни део Цариградског царства” (С. Новаковић). Као што је својевремено, у 7. и 8. стољећу, Византија дјеломично кодифицирала ради својих потреба словенско обичајно право (Номос Георгиос — Земљораднички закон), тако неколико вијекова касније словенске средњовијеквне државе граде своје правне системе углавном преузимањем византијског феудалног права. Поред неких старијих закона (Светосавски номоканон), у 14. стољећу улазе у правни живот Србије два византијска зборника: Синтагма Матије Властара, позната као Скраћена синтагма, и тзв. Јустинијанов закон (тј. Земљораднички закон сажет у 33 члана). Ова два закона налазе се у свим старијим рукописима и преписима Душановог законика, па се могу сматрати саставним дијелом законодавства Стефана Душана. Међутим, у новијим преписима, одредбе Скраћене синтагме су прикључене дијелом Душановом закону, а дијелом Јустинијановом закону, тако да се ови рукописи састоје из два дијела: самог Душановог законика и проширене редакције Јустинијановог закона, обично под насловом *Закон Константина Јустинијана* (ЗКЈ). Такав један новији препис Душановог законика, настао вјероватно у 17. вијеку, чува се у Националној библиотеци *Бирило и Методије* у Софији. Овај препис је познат као „Софијски рукопис Душановог законика”, и састоји се из самог Душановог законика и Закона Константина Јустинијана, оvdје под насловом *Судац*, који садржи 87 чланова.

Досада су чешће истраживани извори јужнословенских средњовијеквних права, док је садржина тих феудалних права релативно мање проучавана. То је случај и са Законом Константина Јустинијана, који је досада у два маха објављиван (Ј. Борбевић у *Српском летопису*, у Будиму 1859; Т. Флорински у *Споменицима законодавне дјелатности Душана, цара Срба и Грка*, у Кијеву 1888), али његова правна садржина није посебно анализирана. Крајем 1972. године, познати бугарски романиста и професор Универзитета у Софији, Михаил Андреев, аутор више упоредно-историјских студија из римског, византијског и словенских средњовијеквних права, објавио је опширну књигу о Закону Константина Јустинијана, према софијском рукопису, којом је дао значајан допринос садржинском проучавању бугарског и српског феудалног права, те права православно-словенског становништва (*milleta*) у Османском царству.

Књига проф. Андреева се састоји из два дијела, закључка и неколико прилога. У првом дијелу говори се о изворима и карактеру Закона Константина Јустинијана, док се у другом опширно анализира његова правна садржина. У закључку, аутор разматра значај овог закона за бугарско феудално право, а у прилозима даје преводе и факсимиле софијског и раваничког рукописа ЗКЈ.

Пажљивом анализом, проф. Андреев је утврдио поријекло појединих одредаби ЗКЈ. Већина чланова ЗКЈ су византијског поријекла и преузети су из сажете редакције Јустинијановог закона и скраћене Властарево синтагме. Поред тога, аутор је утврдио да је састављач софијског преписа ЗКЈ користио и *Закон судниј људем*, из 9. стољећа, један од најстаријих словенских правних зборника, чију примјену Андреев везује искључиво за Бугарску, мада у науци постоје и друге теорије о овом закону. По мишљењу проф. Андреева, три члана ЗКЈ потичу из Закона судниј људем. То су: члан 34, који регулише услове откупа ратних заробљеника и робова; чл. 42, који одређује ко и како може свједочити на суду; и чл. 46, који

говори о праву азила у цркви. Најзад, аутор је утврдио, да ЗКЈ садржи више одредби из јужнословенских обичајних права. То су претежно норме грађанскоправног карактера. Нпр., чл. 27. који регулише залог; чл. 70. којим се штити поштени купац украдене ствари; чланови 71. и 72. који прописују награду налазачу украдене или изгубљене ствари. Проф. Андрејев се посебно задржао на анализи члана 32, за који је утврдио да регулише услове продаје непокретних добара која припадају једној породичној задрози.

ЗКЈ садржи и више норми кривичноправног карактера, које се углавном односе на крађу производа са сеоских имања. На основу тога, Андрејев закључује, да ове одредбе потичу из обичајног права и византијског Земљорадничког закона.

Међутим, ЗКЈ садржи и неколико норми из феудалног права. Тако, чланови 84. и 85. утврђују обавезу феудалаца да пружи војну помоћ свом господару и прописују санкције за случај издајства и невјере. У ову групу норми, проф. Андрејев убраја и чл. 83, који у императивној форми тражи да се по градовима и селима подижу „школе за васпитање православне дјеце у духу Светог писма и божијег закона”. Управо на основу ових чланова, Андрејев се придружује мишљењу С. Новаковића и А. Соловјева, да је ЗКЈ настао у вријеме дјелатности обновљене Пећке патријаршије, што значи у другој половини 16. или током 17. вијека. Проф. Андрејев држи, да је састављач ЗКЈ могао бити једино неки калуђер који је припадао православно-словенском становништву Османског царства. Пошто одредбе о обавезама феудалаца према сениору и о издајству нису у вријеме састављања софијског преписа ЗКЈ могле имати никакав практичан значај, то Андрејев мисли, да их је компилатор унио у текст из „родољубивих мотива”. За све остале одредбе ЗКЈ, Андрејев сматра да су у вријеме састављања компилације биле у примјени. На основу тих норми дијелила се правда унутар словенских сеоских општина. Поред тога, одредбе које се налазе у ЗКЈ примјењивали су органи православне цркве у оквиру своје судске надлежности. Као потврду тезе, да је право садржано у ЗКЈ живјело међу православно-словенским становништвом Османског царства, Андрејев наводи, да се, већ напријед помињани, чланови 27, 32, 70, 71. и 72, те 8, 9. и 10. ове компилације налазе у каснијим зборницима обичајног права Богишића и Бобчева. Чланови 8, 9. и 10. односе се на крађу плодова из воћњака, винограда и са поља. Најзанимљивија је одредба члана 10, који одређује казну батињања за онога који руком обере туђе жито, а ако жање српом, онда је поред тога морао надокнадити штету у троструком износу. Међутим, ако је много биједан, па је овај преступ учинио због глади, онда закон одређује да једноструко надокнади штету, „како кажу заклети”, и „да га бију, но не много”, те да послје тога престане да краде. У каснијој примјени ЗКЈ, тј. у стапању његових одредби са обичајним правом, проф. Андрејев управо види историјски значај овог правног споменика.

Др Мустафа Имамовић

Др К. Михаиловић: РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ СОЦИЈАЛИСТИЧКИХ ЗЕМАЉА, издање САНУ, Београд 1972, стр. 244.

Истраживања професора Михаиловића у области регионалног развоја трају већ дуги низ година. За разлику од досадашњих ауторових напора који су били првенствено усмерени на ужа подручја разматрања (питања неразвијених подручја Југославије, карактеристике територијалног развоја у социјализму, равномерност територијалног развоја), ова књига нам пружа, као ни једна до сада, обимне и илустративне податке упоредних проучавања региона европских социјалистичких земаља.